Мамашарип кызы Багдагүлдүн 12.00.02 – конституциялык укук, муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга сунуш кылынган **«Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздери»** темасындагы диссертациясысына Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д. 12.23.669 диссертациялык кеңештин экспертик комиссиясынын мүчөсүнүн

КОРУТУНДУСУ

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштулук даражасын изденип алуу учун диссертацияларды коргоо боюнча Д. 12.23.669 диссертациялык кеңештин экспертик комиссиясынын мучосу юридика илимдеринин доктору, доцент Токтогулов Алмаз Асылбекович, 12.00.02 – конституциялык укук, муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга даярдалган Мамашарип кызы Багдагүлдүн «Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздери» темасындагы диссертациясысын карап чыгып, төмөндөгүдөй корутундулары чыгарды:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алууга укук берилген адистикке иштин дал келиши.

Мамашарип кызы Багдагүлдүн сунуш кылынган «Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздери» кандидаттык диссертациясы Д.12.23.669 диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Аткарылган кандидаттык диссертациялык иште Кыргыз Респуликасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздерин изилдөө өз максатына жетүүсү үчүн ата мекендик, чет элдик окумуштуулардын илимий эмгектерине, позицияларына салыштырылып натыйжасында иштелип чыккан теориялык жоболор, тыянактар жана практикалык сунуштамалар иштелип чыккан. Ошондой эле, үй-бүлөлүк укукту жөнгө салган мыйзамдарга талдоо жүргүзүүдө изилдөөчү үй-бүлөлүк укуктук мамилелер жаатындагы бардык көйгөйлөрдү, кемчилдиктерди жана

артыкчылыктарын теорияга жана практикага таянып, мисалдар менен ачып берген.

2. **Диссертациялык изилдөөнүн максаты жана милдеттери.**

Диссертациялык изилдөөнүн максаты - Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык укуктук негиздерин талдап, аларды өнүктүрүү боюнча теориялык жана практикалык сунуштамаларды иштеп чыккан.

Изилдөөнүн максатына жетүү үчүн төмөнкү милдеттер коюлган: үй-бүлөлүк укукту камсыз кылган конституциялык - укуктук ченемдердерди изилдөө жана талдоо; үй-бүлөлүк укукту жөнгө салган мыйзамдарга талдоо жүргүзүү; үй-бүлөлүк укукту изилдөөнүн объекти, предмети менен методдорун аныктап, мүнөздөмө берүү; үй-бүлөлүк укук түшүнүгүнүн конституциялык – укуктук маанисине талдоо жүргүзүү; үй-бүлөлүк укуктарды коргоо боюнча конституциялык принциптерге талдоо жүргүзүү; үй-бүлөлүк укуктук жоопкерчиликтин өзгөчөлүгүн жана маанисин аныктоо жана үй-бүлөлүк укуктук жоопкерчиликти ишке ашыруу механизминин негиздерин жакшыртуу боюнча практикалык сунуштамаларды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн объектиси болуп, Кыргыз Республикасынын Үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздери менен байланышкан коомдук мамлилелер эсептелинет. Изилдеонун объектиси анын максатына жана милдеттерине ылайык келет.

Изилдөөнүн предметин үй-бүлөлүк укуктун негизги категориялары менен түшүнүктөрү жана аларды иштеп чыгуудагы жана илимий талдоодогу теориялык көз-караштар жана позициялар, үй-бүлө укугунун институционалдык тутуму жана өзгөчөлүктөрү, Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк конституциялык-укуктук мыйзамдары, үй-бүлөлүк мамилелерди жөнгө салуунун теориясы жана практикасы деп берилген. Мына ушул милдеттерди ишке ашырууда туура колдонуп изилденген.

Изилдөө ыкмалаларынын диссертациянын маселелерине шайкештиги. «Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздери» темасы боюнча диссертациялык ишти жазууда изденүүчү Мамашарип кызы Багдагүл тарабынан илимий изилдөөнүн жалпы илимий, жеке илимий жана атайын ыкмалары кеңири колдонулган. Изилдөөнүн жалпы илимий усулдарынын ичинен негизги катары диалектикалык ыкма пайдаланылган. Анын жардамы менен үй-бүлөлүк укук толук кандуу деңгээлде, ар тараптуу жана объективдуу түрдө иликтөөгө алынган. Жеке илимий ыкмалардын ичинен изилдөөнүн жүрүшүндө тарыхый ыкманы колдонуу менен Кыргызстандагы үй-бүлөлүк укугунун калыптануусунун жана өнүгүүсүнүн этаптары ачыкталып, терең

анализделген. Андан тышкары, диссертациялык ишти жазууда салыштырмалуу-укуктук атайын ыкмасы маанилүү ролду ойногон. Аталган ыкманын жардамы менен изденүүчү тарабынан ата-мекендик жана чет элдик тажрыйба, улуттук мыйзамдардын аракеттеги жана юридикалык күчүн жоготкон ченемдерин салыштыруу жүргүзүлүп, анын жыйынтыгы менен Кыргыз Республикасындагы ченемдик укуктук базаны жана аны колдонуу тажрыйбасын жакшыртуу боюнча бир катар сунуштар иштелип чыккан.

12.00.02 - конституциялык укук, муниципалдык укук адистиги боюнча изилдөөлөргө карата коюлган талаптарга жооп берет.

Диссертациялык теманын актуалдуулугу.

Диссертациялык иштин тандалып алынган темасы бүгүнкү күндө актуалдуу. Изденүүчү диссертациялык теманын актуалдуулугун белгилөөдө үй-бүлөлүк укуктун конституциялык-укуктук негиздерин ачып берүүгө аракет жасаган. Акыркы мезгилдердеги карапайым элдин арасындагы укуктук аң сезимдин өнүгүүсү менен үй-бүлөлүк мамилелердеги ар түрдүү көйгөйлөрдү укуктук деңгээлде чечилүүсүнүн өзү теманын актуалдуулугунан кабар берет. Ошондой эле, коомдогу жүрүп жаткан кыз ала качуу, көп аял алуу, алимент төлөө, мыйзамсыз нике кыюу, ажырашуунун көбөйүшү, үй-бүлөлүк баалуулуктардын жоголуп баратышы, бир жыныстуу никелер, гендер маселесиндеги аша чапкандык ж.б. ушул сыяктуу көйгөйлөр теманын актуалдуулугуна өбөлгө болгон. Андыктан укук таануучулардын ага болгон кызыгуусу талашсыз, демек аталган маселелер коомдун жана мамлекеттин өнүгүүсүнүн ар кайсы этаптарында илимий кызыгууну жаратпай койбойт.

3. Илимий натыйжалар. Изденүүчү өзүнүн илимий ишинде юридика илимдеринин өнүгүшү үчүн бир кыйла мааниге ээ боло турган төмөндөгүдөй илимий негизделген жаны теориялык натыйжаларды келтирген:

1-натыйжа. Изденүүчү үй-бүлөлүк укукту камсыз кылган конституциялык-укуктук ченемдерди талдап чыгып, илимий ишинде койулган максатка жетүү үчүн окумуштуулардын илимий эмгектерине, көз караштарына сереп салган жана аларга салыштыруу жүргүзгөн.

2-натыйжа. Изденүүчү Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам ченемдерине, келечек муундардын адеп-ахлак тарбиясы аркылуу мыкты азаматтарды тарбиялоочу, руханий маданий негиздерди камтыган жаңы ченемдерди кабыл алууну сунуштайт.

3-натыйжа. Изденүүчү диссертациялык ишинин объектисин, предметин изилдөө менен жалпы жана жеке илимий ымаларды колдонуп теориялык жана практикалык материалдар талданган.

4-натыйжа. Үй-бүлө укугунун түшүнүгүн жана анын маанисин ачууда изденүүчү ата мекендик жана чет өлкөлук илимпоздордун, ой пикирлерине, көз караштарына салыштыруу жүргүзгөн. Ошондой эле, үй-бүлөлук мамилелердин ар бирине талдоо жүргүзүү менен тиешелүү мыйзамдарга толуктоолорду киргизүүнү сунуштаган.

5-натыйжа. Диссертациялык изилдөөсүндө изденүүчү үй-бүлөлүк укуктарды коргоонун жана укуктук чара көрүүнүн артыкчылыктарын, кемчилдиктерин жана көйгөйлөрүн аныктаган.

6-натыйжа. Үй-бүлөлүк укуктук жоопкерчиликтин бир нече максаттарын белгилеп, үй-бүлөлүк укук бузуулар үчүн коркутуу же жазалоо болбоосу керектигин аныктаган. Ошондой эле, изденүүчү үй-бүлөлүк укуктук жоопкерчиликтин тарбиялык функциясын сунуштайт.

3.1. Алынган жыйынтыктар илимий жаңылыгы менен юридикалык илимдин чегинде мүнөздөлөт.

1-натыйжа. Илимий жыйынтык жаңы, себеби Кыргыз Республикасынын колдонуудагы конституциясында камтыган үй-бүлөө укугунун конституциялык ченемдери изилденип ага карата аныктама берилгендиги.

2-натыйжа. Жаңы илимий жаңылык. Үй-бүлөлүк укуктук мамлиелерди жөнгө салган мыйзамдарды талдаганда, Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндөгү кодексине балдарды руханий маданий жактан тарбиялоо тууралуу глава киргизүү сунушталды. Мындай норманы киргизүү менен келечек муунду ата мекенди сүйүүгө, адилеттүүлүкө жана адеп-ахлактуу тарбия берүүгө өбөлгө болоорун аныктаган.

3-натыйжа. Илимий жанылыгы, изилдөөнүн объектисин жана предметин талдаган, ал эми коомдук жана укуктук кубулуштарды таануунун жалпы илимий жана жеке илимий ыкмаларды комплекстүү колдонгон.

4-натыйжа. Жаңы илимий жаңылык. Үй-бүлө укугунун түшүнүгүн изилдөөдө анын конституциялык – укуктук маанисине токтолуу менен үй-бүлө укуктук мамилелер тууралуу автордук аныктамасы жаңы.

5-натыйжа. Жаңы илимий жаңылык. Үй-бүлөлүк мамилелерди укуктук жөнгө салуунун жетишсиздиги жана кемчилдиктер бар экендигин аныктаган. Үй-бүлө кодексинин айрым беренелерине толуктоолорду киргизүүнү сунуштаган.

6-натыйжа. Илимий жаңылыгы, Үй-бүлөнүн укуктук жоопкерчилик маселелерин изилдөө менен изденүүчү анын негизги максаттарын үч топко бөлүү аркылуу аныктаган.

3.2. Илимий натыйжалардын негиздүүлүгүн негиздөө

1-натыйжа. Изилдөөнүн жыйынтыгы жетиштүү түрдө негизделип, анын жаңылыгын илимий көз караште талданып аныкталган.

2-натыйжа. Изденүүчү үй-бүлөлүк укукту жөнгө салган мыйзамдарга талдоо жүргүзүү менен балдарды руханий, маданий жактан тарбиялоо тууралуу главаны Кыргыз Республикасынын Балдар жөнүндөгү кодексине киргизүүнү сунуштаган.

3-натыйжа. Изденүүчү конституциялык принциптер үй-бүлөлүк мамилелерди жөнгө салууда конституциялык укуктун маанисин, алардын укуктук, идеялык негизин түзөөрүн аныктап, аны үч негизги блокко бириктирип караган.

4-натыйжа. Изилдөөдө үй-бүлө укугунун түшүнүгүнө, конституциялык укуктук маанисине кенен токтолуп, үй-бүлөнүн баалуулугу коомду өнүктүрүүдө чоң ролду аткараарын белгилеген.

5-натыйжа. Изденүүчү изилдөөдө азыркы учурдагы үй-бүлөлүк мыйзамдарды укуктук жөнгө салууда, коргоодо пайда болгон бир катар маселелерге талдоо жүргүзүү менен Кыргыз Республикасынын конституциясынын 19-беренесин 4-бөлүк менен толуктоо киргизүү сунушун киргизген.

6-натыйжа. Үй-бүлөлүк укуктарын жүзөгө ашыруудагы укуктук, жоопкерчилик маселелерин жана анын негизги максаттарын үч топко бөлүү керектигин автор илимий жактан жетиштүү деңгээлде аныктаган.

3.3. Диссертациянын теориялык мааниси

Кыргыз Республикасынын үй-бүлө укугунун конституциялык-укутук негиздерин өркүндөтүүгө, жакшыртууга, жаңы механизмдерди иштеп чыгууга бул илимий иш маанилүү салым кошуучу болуп саналат. Коомдун өнүгүшүндө үй-бүлө маанилүү ролдуу ээлейт, анын конституциялык – укуктук негиздерин изилдөө, талдоо чоң мааниге ээ.

Изденүүчү Мамашарип кызы Багдагүл, теманын конституциялык жана укуктук аспектилерин толук изилдеп, принциптерге, ченемдик укуктук актыларга жана практикадагы көрүнүштөргө талдөө жүргүзүүгө өзгөчө көңүл бурган. Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздерин изилдөөнүн натыйжасында иштелип чыккан теориялык жоболор, тыянактар жана практикалык сунуштамалар ата мекендик конституциялык жана үй-бүлөлүк мыйзамдарды өркүндөтүүдө, тиешелүү мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинде колдонулушу мүмкүн.

3.4. Кандидаттык диссертациянын квалификациялык белгилерине туура келүүсү

Юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденүүгө сунушталган Мамашарип кызы Багдагүлдүн “Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздери” аттуу темадагы диссертациялык иштин аткарылышы 12.00.02-конституциялык укук; муниципалдык укук адистигине дал келип, диссертация берүү тартиби жөнүндөгү Жобонун 11-пунктунун талаптарын жооп берет.

Диссертациялык илимий изилдөө иши жеке илимий иш, мазмуну квалификациялык белгилерге ылайык келип, илимий иште изилдөөнүн жакшы жетишкендиги боло алган жыйынтыктар берилди. Илимий иш мамлекеттик тилде берилгендиги илимий жааттагы жаңы муундун кыргыз тилдүү болуусуна түрткү боло алат.

4. Диссертациялык изилдөөнүн практикалык мааниси

Диссертацияда камтылган жоболор жогорку окуу жайларында тиешелүү дисциплиналарды окутууда, ошондой эле конституциялык укук, үй-бүлө укугу сыяктуу курстарда, ошондой эле аталган дисциплиналар боюнча окуу китептерин жана окуу куралдарын, окуу усулдук пособияларды иштеп чыгууда колдонулат.

5. Автореферattын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, изилдөөнүн максатына жана маселелерине дал келет. Автореферattын кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмеси бирдей.

6. Эскертүү:

1. Үй – бүлө маселесине кайрылып жаткандан кийин, азыркы учурда кыргыз коомчулугунда жаралып жаткан койгойлордун бири – бул улгайган адамдардын укуктарын коргоо жана камсыз кылуу. Изденүүчү улгайган адамдарды кылмыштуулуктан, зомбулуктан жана таш боор мамиледен коргоо маселесине да көңүл бөлүү сунушталат. Бул маселе илимий ишти андан ары өркүндөтүү үчүн абдан маанилүү болмок.

2. Авторефераттардын мамлекеттик тилде жазылган варианттары менен расмий тилдеги варианттарында айырмачылыктар бар, андыктан

кайрадан карап чыгуу зарыл.

7. Сунуштар. Б. Мамашарип кызынын кандидаттык диссертациясы боюнча дайындалсын:

- **жетектөөчү уюм** катары "Кыргызстан эл аралык университети" окуу-изилдөө-өндүрүштүк комплексин сунуштамакчыбыз (Бишкек шаары, Лев Толстой көчөсү, 17а/1)

- **расмий оппонент** – юридика илимдеринин доктору (12.00.02), доцент Токтогулов Алмаз Асылбековичти. А.А.

- **расмий оппонент катары** - юридика илимдеринин кандидаты(12.00.02) Рахманов Асылбек Рахмановичти.

8. Сунуштар. Диссертациялык кеңешке коргоого сунушталат. Мындан ары бул багыттагы ишти улантып үй-бүлөлүк укук системасын алдыга жылдыруу максатында иштелип чыккан сунуштардын негизинде тиешелүү мыйзамдарга толуктоолорду киргизүү боюнча активдүү иш алып баруусу сунушталат.

9. Корутунду. Изденүүчү тарабынан алынган тыянактар жана натыйжалар баптар менен бөлүмдөрдүн мазмуну бирдиктүүлүк, ырааттуулук менен берилген. Изилдөө иши компетенттүү аныкталып, иштин максаттары жана чечүүчү негизги милдеттеринин өз ара байланыштар, ички биримдиги иреттүүлүк менен түзүлгөн. Коргоого алынып жаткан натыйжалардын жана жоболордун үй-бүлө укук системасындагы актуалдуулугу, автордун ишинде алдын ала берилип, изилдөөнүн негизинде тастыкталып жана илимий макалаларында басылып чыккан.

10. Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Б. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетине караштуу юридика илимдери боюнча Д. 12.23.669 диссертациялык кеңештин эксперттик мүчөсү, юридика илимдеринин доктору, доцент Токтогулов Алмаз Асылбекович “Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун конституциялык-укуктук негиздери” атындагы Мамашарип кызы Багдагүлдүн диссертациялык ишин 12.00.02 – конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын жактоого алуусун сунуштайт.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү:
юридика илимдеринин
доктору, доцент **Токтогулов А.А.**

“17” 12 2024-ж.

Кол тамгасын тастыктайм:
Окум. катчы Самыкаева В. Ш.
Кол тамгасын тастыктайбыз
КБ башчысы Курманова